

156 Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка: Літературознавство

4. Nakhlik Ye. Panteleimon Kulish: osobystist, pysmennyk, myslitel. U 2 t. K.: Ukrainskyi pysmennyk, 2007. T.2. 462 s.

5. Syrota Yu. Romantychnyi symvol tvorchosti v poezii P.Kulisha. Filolohichni nauky. 2010. Vyp.1. S.41-47.

6. Ukrainski poety-romantyky 20-kh -40-kh rokiv KhIKh st. K.: Dnipro, 1968. 635 s.

7. Shevchenko T. H. Povne zibrannia tvoriv: U 12 t. T.1. K.: Naukova dumka, 2001. 784 s.

8. Yurchuk O. Mistychnyi i ratsionalnyi typu prorokiv: T.Shevchenko, P.Kulish. Literaturozavchi studii. 2009. Vyp.3. S.43-56.

УДК 821.161.2 - 312.6 "19"

Олександр Ткачук, к. філ. н., доц.
DOI 10.25128/2617-3427 19.50.12

Біографічний наратив «Романів Куліша» В.Петрова.

У статті досліджується наративна структура «Романів Куліша» Віктора Петрова, синтез у ній епістолярію Куліша та дискурсу наратора. Висвітлюється специфіка психологічного аналізу особистості героя, використання домислу, естетизація розповіді. Епістолярний наратив Куліша та метанаратив В.Петрова реконструюють не лише біографію героя, а й дискурси романтичний та кохання в контексті української суспільної думки та літературного життя 50-60-х років XIX ст.

Ключові слова: біографізм, епістолярій, дискурс, наратив, романтизм.

Biographical narrative of "Kulish's novels" by V.Petrov.

The article explores the narrative structure of "Kulish's novels" by V. Petrov, the synthesis of Kulish's epistolary and the narrator's discourse. The specifics of psychological analysis of the personality of the hero, use of speculation, aesthetization of the story are covered. Kulish's epistolary narrative and V. Petrov's meta-narrative reconstruct not only the biography of the hero, but also the discourses of romanticism and love in the context of Ukrainian public thought and literary life of the 1950s and 1960s. The author of the fiction novel plays an important role in the rhetoric of Kulish's letters, their predilection for literary techniques, which predates the narrator's ironic attitude. V. Petrov cites the reasons for the novels' failure due to external social circumstances that

guided Kulish's behavior. However, the biographical discourse of the novel traces the influence of the internal cultural Ego, which controlled and warned Kulish from dealing with women, for whom he came to the conclusion that they are not ideal. Hence comes the important role in letters of judicious teaching on public matters, national and even personal life.

Keywords: biography, epistolary, discourse, narrative and romanticism.

Постановка проблеми та її значення.

Віктор Петров займався дослідженням творчої постаті Пантелеймона Куліша і в 20-х роках ХХ ст. написав дисертацію на цю тему. Про неабияке зацікавлення ним темою дослідження свідчить створена згодом повість-есе про життя українського письменника в основному про 1856-1862 роки життя письменника. Сама назва твору – «Романи Куліша» вказує, що це художня біографія. Розповідь про героя в ній побудована навколо листування Куліша зі своїми обраницями. З одного боку, це надавало історії достовірності, з іншого – сама природа Кулішевих «епістолярних романів» та коментування наратора створює особливий художній наратив. Соломія Павличко вважала В.Петрова першовідкривачем жанру белетристичної біографії в українській літературі. На її думку, новизною їх було те, що це були не патетичні, а навпаки іронічні та скептичні біографії [10, с.219]. Так само Віра Агеєва побачила у «Романах Куліша» знущально-іронічне ставлення до героя [1, с.6]. Це привертає увагу до особливостей наративної ситуації в повісті «Романи Куліша», де в центрі читацької уваги не лише герой, а й розповідач.

Аналіз досліджень цієї проблеми.

Суб'єктивна позиція автора була настільки очевидна, порушувала народницький канон сприйняття письменників, що після публікації біографічні романи В.Петрова отримали негативні рецензії радянських критиків, оскільки твори не відповідали ідеологічним концепціям, які починали активно утверджуватись в літературній критиці. В радянський період «Романам

Куліша» увага не приділялась, лише у 90-ті роки ХХ ст., після виходу трьохтомника В.Петрова, дослідження творчості поживавилось. Літературознавці почали згадувати і белетризовані біографії в контексті літературно-критичного доробку письменника [5; 6].

З'явилися дослідження присвячені біографічним творам "Аліна й Костомаров" та "Романи Куліша", зокрема дисертація В.Зубань, про їх роль в українському культурному дискурсі 20-х років, та специфіку переосмислення в них українського минулого та знакових постатей[8]. Також романи-біографії стали предметом спеціального вивчення у ряді статей[2; 9].

Мета і завдання статті

«Романи Куліша», як правило, розглядалися в контексті української історико-біографічної прози ХХ ст., дослідники звертали увагу на жанрові особливості романізованої біографії та зв'язок з іншими творами В.Петрова. Проте твір цікавий з точки зору наративної організації, адже в ньому цитуються листи Куліша, які виступають, то вставними історіями, коли описують певні події, то ілюструють певні міркування оповідача-Куліша. Метанаративом до них виступає оповідь автора, який не лише коментує, а й моделює на підставі епістолярію та власного домислу сюжет любовних романів. Як вже зазначалось вище, наратор не приховує своїх оцінок, висловлює припущення, розмірковує про мотиви свого героя.

Виклад основного матеріалу

На початку історії свого героя наратор описує як сорокарічного чоловіка, який переживає розквіт можливостей, здійснює свої задуми і водночас переживає кризу. Це немов криза середнього віку, як її констатують сучасні психологи. «Хандрлива втома», «зів'ялість», «дражлива й знервована байдужість», – такі почуття вважає характерними для цього етапу духовного життя Куліша. Для його опису автор підбирає, насамперед, художні образи: «Усе в житті, в почуттях, в пізнаннях здається пізнаним, відчутим і нецікавим, усі думки – продуманими, усі книжки –

прочитаними» [11, с.17]. Цей стан стосується насамперед особистого життя і це преамбула до «фаустівських» Кулішевих романів. Фаустівський мотив трактується як бажання знайти друге дихання, оновлення в новому коханні. Саме так характеризує наратор передісторію подій. Окрім поетичного образу Фауста Петров вдається й до раціонального пояснення стану письменника на початок 1856 року. Перевантажуючи себе працею, Куліш працював з ентузіазмом, але при цьому прирікав себе на самотність, небажані обов'язки. Сюди ж додається розчарування у шлюбі, який «остогид і приївся», що підтверджує характеристика наратором дружини Олександри Білозерської. Вона постає як дбайлива господиня, постійно в домашніх клопотах і така приземленість дратує Куліша. Попри співчутливе ставлення до жінки, Петров констатує, що у Куліша «накреслився погляд на Олександрю Михайлівну як на малоосвічену й неохайну жінку» [11, с.52]. Зазначимо, що думки літературознавців розділилися стосовно обґрунтованості такої характеристики. Так, Ю.Загоруйко вважає, що В.Петров допустився помилки, повіривши упередженому баченню Куліша, натомість Г.Грегуль стверджує, що автор спирався на біографічний матеріал, ця теза була, ще в дисертації Петрова [2, с.28]. Тим не менше, зазначена характеристика дружини лежить в основі трактування особистого життя Куліша в романі. Автор окреслив її як шукання «Марії», протиставленій прозаїчній «Марті» [11, с.55]. При цьому Куліш не має наміру розходитись з дружиною, натомість він починає говорити про нудьгу, незадоволеність і відчай. Це не сплін, «не той урочистий і поважний сплін, позичений у англійців», – стверджує наратор і так у біографічному романі з'являється тема романтизму, яке стає однією з провідних.

Можна виділити декілька основних концепцій, які використовує автор в дискурсі твору для психологічного аналізу героя, пояснення мотивів вчинків. Це суспільно-історичний підхід, тобто вплив зовнішніх обставин. Літературні та стильові впливи, адже це своєрідні

епістолярні романи, наратив яких в тому числі визначається усталеними художніми формами, образами, ідеями. У цьому дискурсі виділяється романтична складова, адже саме вона на той час найбільш розробляє тему кохання. І нарешті автор розмірковує про психологічні риси характеру Пантелеймона Олександровича.

Романтична тема стосується епохи, способу переживати почуття кохання. Про нього написано в численних романах, поезіях, відомих будь-якій навіть провінційній панночці. Недаремно автор неодноразово згадує праці Луї Мегрона «Романтизм і звичаї» та Теофіла Готье «Історія романтизму», які описують добу романтизму. Романтизм – це стиль епохи, сам Куліш – романтик. «Він – романтик. Як романтик він зневажав реальність, знецінював її, зневірявся в ній, заперечував: тутешнє протиставлено тамтешньому. Такий він був скрізь і завжди: в філософських своїх поглядах, в творчості, в соціальних концепціях, в ставленні до жінки, в найінтимніших переживаннях своїх» [11, с.77]. Це знаходить відображення у стосунках Куліша з жінками, він спостерігає у навколишніх розрив між ідеалом та дійсністю. На думку В.Петрова, Куліш захоплюючись жінкою, рано чи пізно усвідомлює, що вона не відповідає його вимріяному ідеальному образу. Причиною цього біограф називає саме уявлення про кохання, яке сформував у суспільній думці і в літературному дискурсі романтизм. «Оця метода протиставляти «мрію» й «життя», подвоювати образ коханої жінки, відокремлювати життєві й поетичні настрої – це не приналежність Куліша, якась особиста риса його вдачі. Це властивість доби, віку, тодішньої стилістичної манери, тодішнього способу підходити до жінки й життя, його перетворюючи, преображаючи, стверджуючи двоїпостасну відокремленість, двопланову двоїстість – характерна властивість романтиків Жуковського, Гоголя, Пушкіна» [11, с.79]. У цих рядках звучить чи не єдине виправдання поведінки Куліша з жінками. Природа його розчарування надособистісна, він відчуває й переживає як поет-романтик. Романтичний дискурс впливає на життя, на сприйняття кохання, яке

починається з високих ідеалів, але згодом стає невідповідним до існуючих реалій.

Свідомо чи несвідомо у листах Куліш також покликується на романтичні ідеї. Хоча інколи, коментуючи погляди Пантелеймона Олександровича, на їх романтичну природу, наратор не вказує. Зокрема, говорячи про шкідливість цивілізації, про яку говорить Куліш, оповідач трактує цю тезу як протест проти чужоземного впливу, прив'язує до ідеї нації, як ідеї ствердження простого й народного, а не як основоположну ідею Ж.Ж.Руссо. Проте помічає романтичні образи та ремінісценції: «Все, що Куліш каже про пісню, про квіти, про душу дівочу – душу пісні, він повторює, наслідуючи романтиків». На підтвердження своїх слів Петров наводить приклад з Новаліса: «блакитна квітка як символ коханої дівчини і кохана дівчина як символ пісні – головна тема новалівського «Генріха фон Офтердінгена» [11, с.60].

Відтак В.Петров приходить до висновку, що визначальним для листування Куліша стають не його почуття, не розвиток стосунків між ним та дівчиною, а стиль. Спочатку він вказує на ремінісценції, листи написані до Милорадовичівни називає апостольськими посланнями до неофітки. Листи нагадують йому листи Чаадаєва, він бачить в них «чехівську» чутливу інтимність, помічає державінську слов'янську старомодність. Так підводить читача до висновку, що в листах йдеться не інтимне особисте переживання, а про спосіб вислову, дискурс про кохання: «Так писали любовні листи в 50-х роках минулого століття! Поети уподоблювали себе старозавітнім пророкам і титанам з античної міфології, а дівчатка, закохані в поетів, раділи й дякували Богові, що їхня врода приємна й втішна поетові» – іронізує автор[11, с.67]. Йдеться не лише про інтертекстуальну природу листів Куліша, іронізуючи з пафосності, себелюбного прометеїзму, непослідовності, подекуди зневажливого і вчительського тону, В.Петров змушений визнати, що риторичність Куліша спрацювала – дівчина закохалася в поета.

«Мистецтво – саме життя» стверджував Оскар Уальд, говорячи про його потужний вплив на реальне життя. В.Петров віддає належне риторичності Куліша, зазначаючи, що він не був би письменником, коли б не любив «слів і струнких, бездоганно збудованих фраз» [11, с.90]. Проте слід не забувати, що риторичність не впливала зі стилю любовного експерименту. Коли П.Куліш говорить про тему жертвовності, це не слова мрійливого поета, а людини, яка пережила 1847 рік, розгром Кирило-Мефодіївського братства. Цей аспект життя Куліша розповідач замовчує, лише в передмові до роману є про це згадка. В.Зубань пояснює цей підхід тим, що «проблематиці відомого товариства тут В. Петров протиставив культ однієї особи – Панька Куліша» [8, с.8]. У творі зустрічаємо згадки про те, що Куліша вважають небезпечною особою. У листі Куліш припускає, що його ім'ям застерігають дітей панів не втручатись в державну політику. Натомість, В.Петров бачить в такому самоусвідомленні насамперед байронічні мотиви, зазначає, що він манить дівчину не примарою щастя, а мрією самоофірних страждань [11, с.71]. Він стверджує, що саме таким відчував себе Куліш.

Ці слова ілюструють концепцію постколоніальної теорії, яка описує бачення митців свого виняткового призначення. Це месіанізм, який немислимий без страждання. В умовах імперського поневолення, Куліш сповідував індивідуалістичні способи боротьби, мучеництво й героїзм окремих індивідуумів, що своєю самопожертвою повинні зрушити за собою маси, , що характеризується не розірваністю авторського Я та долі народу, ідеєю про індивідуальне пророцтво [12, с.57]. Однак у біографічному романі Петрова у мовленні наратора, як і у випадку з Кирило-Мефодіївським братством, громадянська та просвітницька діяльність відходять на другий план.

У цитованих в романі листах Куліша натомість звучать просвітницькі та ідея національного відродження. Адресатам він говорить про свої помисли, власне призначення, а також подає дидактичні настанови, наприклад, в листах до Милорадовичівни, радить вивчати

історію рідного краю. Прикметним, є те, що повчальне спрямування зберігається в листах до всіх адресатів. Їхня інтегрованість у дискурс епістолярію дала підставу говорити, Петрову про суголосність повчальних нотацій у Пантелеймона Куліша та Льва Толстого: «Кохати та навчати – це було те саме». [11, с.42]. Спільним для них розповідач називає евангелізоване просвітительство та моралізм.

Якщо відкинути настанову на риторичність чи вплив стилю на манеру писання листів, то у епістолярії просвітницький дискурс відрізняється стосовно образу Мані Де-Бальмен. Тут просвітництво не пов'язане з намаганням справити враження, вплинути на свого читача. Куліш розповідає про знайомство з дівчиною, спостереження за нею, в контексті сільського побуту. Для неї оповідач підбирає також порівняння з Гете – вона як Лота зі «Страждання молодого Вертера».

Наратор готує сприйняття читача, реконструюючи нам плани Куліша, пов'язані з поїздкою в Україну. Згідно міркувань розповідача, в основі подорожі сподіванка митця, що пощастить «натрапити на якусь хорошу дівчину, на просту й щиру хуторянку» [11, с.24]. Власне розповідь про Маню Де-Бальмен побудована на такому домислі автора та його коментарів стосовно згадки про дівчину в листах. Для Куліша вона стає лише приводом розгортання в наративі просвітницьких мотивів, а для автора – іронічного дискурсу. В цій частині біографічного роману чи не найбільше коментарів щодо суспільно-історичних обставини. Петров іронічно зауважує стосовно згадки в листі про спробу подивитись на народ: «Це є метода його народницьких спостережень 1856 року: пішовши з панночкою, подивитись на народ у церкві!» [11, с.25]. В цьому контексті згадується «котляревщина», проти якої закликав боротися Куліш, а тепер і сам Куліш «знайомиться з народом як гість графів Де-Бальменів в обставинах і умовах, що в них він опинився як панський приятель» [11, с.25]. Водночас, він слушно відзначає залежність видавничої діяльності Куліша від поміщиків-меценатів. Суспільно-історичним обставинами

він також пояснює відхід Куліша від ідеї хуторянства: «Тепер, за кращих громадських обставин, він на деякий час кидає проголошувати як панацею од усіх суспільних і особистих зол «ідею хуторянства», що до неї він завжди повертався, коли скрутні зовнішні умови не давали підстав розраховувати на будь-що ліпше» [11, с.19]. У творі згадується відвідування родинного маєтку і з опису перебування письменника там В.Петров робить висновок, що хутір його більше не цікавить, а лист до П.Плетньова – це своєрідний ліквідаційний лист, де описано як передається справа: господарство ліквідовано, кріпаків повернено до Мотронівки, книжки забито в скрині.

Таке прагнення до об'єктивності розповіді чергується з іронічним коментарем. Як бачимо, до народницьких поглядів автор ставиться скептично. Також предметом висміювання стають міркування Куліша про дівчину. «До дівчини він підходив, як експериментатор, як дослідник», і забігаючи наперед наратор продовжує: «Так він ставився до всіх жінок, що з ними йому траплялося зустрічатись у житті» [11, с.35]. Однак судячи з того, що пише сам Куліш, він тут виступає насамперед як спостерігач. Це не герой твору Гете, а швидше оповідач сентиментального роману. Хоча його об'єкт замилювання не сільська дівчина, а дворянка, але втілює сентиментальні та народницькі цінності. Проста й природна – саме ці характеристики, які підносились у сентименталістів, виходять на перший план. У змалюванні щоденних справ Кулішеві імпонують простонародні звички дівчини – вона серед селян, відвідує хворих, займається працею, шиттям, доглядає брата. А поряд з цим вміє грати на фортеп'яно і для неї він переписує поезію Шевченка. У ній Куліш бачить гармонію між природою й вихованням. Йому імпонує, що Маню залучають до господарських справ і поряд з цим у родині малюють, займаються музикою. І справді, немов Фауст, Куліш проголошує моральну квінтесенцію: «От так живи! Що й розум, і всяка наука, й простота» [11, с.34]. Недаремно ці описи Петров називає ідилічними. Але коли Куліш починає розмірковувати про майбутнє дівчини, то в

цьому він побачив знову ж таки «літературний стиль епохи», до того ж він виявляється, як літературні «трафарети, що перенесені в життя, здаються ненатуральними й фальшивими»[11, с.36]. Йдеться про роздуми Куліша, в яких передбачав майбутнє Мані Де-Бальмен, цілком по-реалістичному, – в дорослому житті вона, можливо, прагнучиме зайняти відповідне становище в суспільстві. Смішними здавалися В.Петрову вигадані Кулішем передумови такої майбутньої трансформації, які письменник побачив в тому, що дівчину ніщо не зацікавило, ні природа, ні мистецтво не справили ще сильного враження, словом, нема в неї елементу поетичного.

Зазначимо, що такий просвітницький ідеал дівчини знайшов відображення в літературі. У повісті Т.Шевченка «Музикант» (написана 1854-1855 р.) засуджується Софія Самійлівна, світська красуня, яка віддає доньок на виховання, бо сама цікавиться лише світським життям. Позитивним у творі є образ Наташі, доньки Софії Самійлівни, яка виховується на фермі Антона Адамовича. Вона протиставляється Лізі виховання та через панську мораль. Прикметним, є те що Наташа має здібності до музики. Подібна ситуація у повісті «Прогулка с удовольствием и не без морали»(1855-1857 р.). Вона пов'язана з образом Олени, яка колишня кріпачка, що стала дружиною поміщика. Порятунком її духовного життя та моральне переродження чоловіка пов'язані з родиною Прехтелів. Вони виступають зразком для наслідування. Інтелектуальне життя поєднується з народною культурою – в цьому бачить гармонію Шевченко. Освіта, мистецтво, демократизм протиставляються панському способу життя, з його розпустою, марнославством, культурною обмеженістю.

Таким чином, на час спілкування Манею Де-Бальмен та Милорадовичівною П.Куліш є прихильником такого ідеалу жінки. Показово, що останній він надсилає своїй співрозмовниці книги, закликає її до самоосвіти. Навіть перше позитивне враження від дівчини пов'язане з виконанням нею народних пісень. Ситуація змінюється

після знайомства з Марко Вовчок. У листах до Милорадовичівни починає говорити про жіночу емансипацію. Тепер він пропонує їхати в Петербург і водночас застерігає про труднощі на шляху.

У наративі про стосунки з Марко Вовчок Куліш найвиразніше проявляється як герой-коханець. Саме в цьому полягав один із задумів біографічних романів В.Петрова, вважає В.Зубань: оновлення образів Костомарова та Куліша полягало в перетворенні їх на героїв-коханців[8, с.10].

Ці стосунки Петров називає божевільним захопленням. Свої гострі судження про них він підкріплює різними джерелами. Наприклад, наводить слова С.Єфремова про ображеного Куліша із роботи «Без синтезу. До життєвої драми Куліша». Перебіг їхніх стосунків осмислюється численними афористичними заувагами наратора: «Говорячи про пристрасть, він казав про користь»; «Куліш бажав, щоб вона належала тільки йому, а Марія Олександрівна воліла належати тільки собі» [11, с.126]. Слова Куліша про те, що Марко Вовчок спочатку захопилась ним, як людиною, що стоїть вище за інших, а потім надала перевагу людині, що здалась їй ще вище, двічі повторюються у романі. Стилiстичним відповідником психiчного стану свого героя розповідач вважає стиль «Страждань молодого Вертера». І в цьому стилі головний прийом – перебільшення. С.Єфремов у цитованих нотатках не вірить цим розмовам про смерть, приготуванням до неї. Не вірить Кулішеві й Каменецький, якому в листі складено духівницю. Лише сам наратор, який перед тим деконструював нарікання Куліша, висловлює співчуття до свого героя: «Безглуздий і безпричинний, уявний біль можна переживати так само гостро, як і фізичний біль, а може, ще й гостріше»[11, с.129].

Саме в цьому розділі поглиблюється психологічна характеристика Куліша. Чітко озвучується концепт двоїстості Куліша. Парадигма її широка. Це маккіавелівська двоїстість, юродна химерність, протиставлення уявного й справжнього, розсудливість, що попереджає пристрасть, а обережність поєднується з ревнощами. Поряд з такими

гострим оцінками, з'являються формули виправдання, спрямовані уявному читачеві: «Ми не знаємо безпосередніх причин», «ми ладні розглядати», «ми знаємо одне» тощо. Можливо, для того, щоб згладити враження від звинувачень Куліша, у цьому розділі подається розлога інформація про Марка Вовчка. Це єдина героїня роману, яка удостоїлася викладу біографічних подробиць, оцінок інших осіб, в тому числі непривабливих. Наводяться листи самої письменниці, в тому числі з оцінками Куліша. Також автор подає негативні судження Куліша про особу минулого захоплення.

Психологічний аналіз свого героя продовжує Петров у розділі про Параску Глібову. Прометеїстичне хлестаковство – так визначає він негативну сторону його характеру. Це зовнішній прокламативний моралізм і поруч з тим маска. Така негативна оцінка пов'язана передусім з нетактовним листом до Глібова. В аналізі листів до Параски автор відзначає, що вони найменш риторичні. Натомість у них з'являється нова тема – кохання проти творчості, і для Куліша творчість вища цінність.

Парадоксально, що причиною завершення стосунків, на думку автора, стає утвердження Кулішем своєї відокремленості, через відчуження від людей. Чи не це було причиною кризи, про яку говорив автор на початку роману? Адже саме вона штовхала героя на пошуки кохання? Відповідь на це питання за В.Петровим є двоїстою. З одного боку ці любовні історії – це, насамперед, епістолярні романи. Мовляв, для Куліша подвоювати або потроювати кохання це те саме, що подвоїти або потроїти листування[11, с.179]. Звідси його листи це не відображення його особистих почуттів, а формальні, штучні вправи. Вони позначені впливом літературних прийомів, відображають більше раціональні ідеї автора, його самоаналіз. Справді, якщо порівняти листування Куліша і лист Кониського до Рентель, то в останньому є все, і ревності, уїдливість, і ображене кохання і водночас намагання полагодити взаємини. Тобто писала його людина під впливом почуттів, не дбаючи про

стиль чи риторичні прийоми. Натомість у Куліша йдеться про настанови, він говорить про кохання тільки здалеку, роздаючи обіцянки.

Друга причина, на думку Петрова, у природі психіки Куліша, її соціальної обумовленості. «Куліш внаслідок певних об'єктивних обставин не міг розкрити себе цілком», – пояснює В.Петров, «його моральна депресія має корені в депресії соціальної і політичної»[с.186]. Саме соціальний аспект проголошується домінуючим, він не дозволяє жити на повну, впливає на всі сфери життя Куліша. Звідси «жах кохання», бажання порвати з коханою жінкою, в тому числі «штовхаючи кохану жінку в обійми іншої людини»[с.187]. Підсумком цього є втеча в душевне підпілля та глибокий внутрішній злам.

Висновки та перспективи подальшого дослідження

В результаті біографічний дискурс «Романів Куліша» містить в собі протиріччя. Зосереджуючись на «епістолярній» природі любовних історій Куліша, розповідь розкриває їх риторичний, стилістичний, фікціональний характер. В.Петров аналізує романтичний дискурс листів письменника, помічає ремінісценції, інтертекстуальні зв'язки з творчістю інших письменників, загалом з дискурсом кохання, який панує в цю епоху. Там де мали бути інтимні почуття, автор помічає літературні прийоми, суперечності, що формує іронічний наратив твору. Відбувається зміщення акценту від громадського діяча, письменника, перекладача, видавця в сторону особистого життя, моделювання героя-коханця. Незважаючи на це, у белетристичній розповіді Куліш залишається культуртрегером (в тому числі для своїх адресатів), хоч із іронічним відтінком. За листами можна реконструювати, і це успішно робить В.Петров, світогляд митця. Він у цей відносно невеликий період охоплює від народницьких, національних та слов'янофільських питань, позитивізму до різночинства, ідеї емансипації жінки. Але коли потрібно відповісти на питання, чому так завершуються стосунки з

жінками, то автор апелює до соціальних обставин, про які в творі майже не йдеться.

Цікавим з цього погляду, є аналіз психотипу письменника, який запропонувала Н.Зборовська. Куліш, на її думку, втілює перехід від принципу насолоди як романтичного принципу до принципу реальності. Замість «романтичного фанатизму» національності у світогляді Куліша сформується реалістична «помірковано-патріотична позиція»[7, с.123]. Ця концепція пояснює бажання Куліша приборкувати свої почуття, часом ціною страждань, як це сталося у стосунках з Марко Вовчок. Цілком можливо, що не тільки зовнішні обставини зумовлювали поведінку, але й внутрішнє культурне Его, контролювало й застерігало від стосунків з жінками, стосовно яких він приходив до висновку про невідповідність ідеалу. Звідси відображення в листах розсудливих повчань стосовно громадського, національного й навіть особистого життя. Тому теза В.Петрова про те, що Куліш, як романтик зневажав реальність, виглядає непереконливою. Натомість, у його листах розгортається наратив пошуку ідеалу, і як виявилось адресати не стали бажаною метою.

Література

1. Агеєва В. Поет як іміджмейкер: Шевченкові вуса, манжети Костомарова і перламутрові гудзики футуриста Семенка. *Запрошення на Цитеру. Белетризовані біографії*. К.: Комора, 2014. С.3-10.
2. Грегуль Г. Панько Куліш: образ кохання, або фаустівські романи Куліша (за твором В. Петрова «Романи Куліша»). *Слово і час*. 2004. №6. С. 25-33.
3. Дорошкевич О.Л. Куліш і Милорадичівна. Листи. К., 1927,
4. Єфремов С. О. Без синтезу : до життєвої драми Куліша. К.: з друк. Укр. Акад., 1924. , 22 с.
5. Загоруйко Ю. А. «Романізовані біографії» В. Петрова. *Слово і час*. 1993. №6. С. 4-5.
6. Загоруйко Ю.А. Художня проза Віктора Петрова: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. К., 1993. 19 с.

7. Зборовська Н. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури. К.: Академвидав, 2006. 504 с.

8. Зубань В. І. «Аліна й Костомаров» та «Романи Куліша» В.Петрова в контексті українського культурного життя 20-х років ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец.: 10.01.01 «Українська література» Харків, 2003. 19 с.

9. Мішеніна Н.І. Інтертекстуальний характер жанру романізованої біографії: (на прикладі текстів В. Петрова - Домонтовича). *Наукові записки Нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія»* / Ред. кол. В.П.Моренець та ін. К. : СтилоС, 2001. Т.19. С.65-70.

10. Павличко С. Теорія літератури. К.: Основи, 2002. 676 с.

11. Перше кохання Шевченка. / Зайцев П. Романи Куліша. Аліна і Костомаров. / Петров В. Харків: Україна, 1994. 320 с.

12. Юрчук О. У тіні імперії. Українська література у світлі постколоніальної теорії. К.: Академія, 2013. 224 с.

References

1. Aheieva V. Poet yak imidzhmeiker: Shevchenkovi vusa, manzhety Kostomarovova i perlamutrovi gudzyky futurysta Semenka. Zaproshennia na Tsyteru. Beletryzovani biohrafii. K.: Komora, 2014. S.3-10.

2. Hrehul H. Panko Kulish: obraz kokhannia, abo faustivski romany Kulisha (za tvorom V. Petrova «Romany Kulisha»). Slovo i chas. 2004. #6. S. 25-33.

3. Doroshkevych O.L. Kulish i Myloradychivna. Lysty. K., 1927,

4. Yefremov S. O. Bez syntezu : do zhyttovoi dramy Kulisha. K.: z druk. Ukr. Akad., 1924., 22 с.

5. Zahoruiko Yu. A. «Romanizovani biohrafii» V. Petrova. Slovo i chas. 1993. #6. S. 4-5.

6. Zahoruiko Yu.A. Khudozhnia proza Viktora Petrova: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk. K., 1993. 19 s.

7. Zborovska N. Kod ukrainskoi literatury. Proekt psykhoistorii novitnoi ukrainskoi literatury. K.: Akademydav, 2006. 504 s.

8. Zuban V. I. «Alina y Kostomarov» ta «Romany Kulisha» V.Petrova v konteksti ukrainskoho kulturnoho zhyttia 20-kh rokiv KhKh stolittia: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk: spets.: 10.01.01 «Ukrainska literatura» Kharkiv, 2003. 19 s.

9. Mishenina N.I. Intertekstualnyi kharakter zhanru romanizovanoi biohrafii: (na prykladi tekstiv V. Petrova - Domontovycha). Naukovi

zapysky Nats. un-tu «Kyievo-Mohylianska akademiia» / Red. kol. V.P.Morenetsta in. K. : Stylos, 2001. T.19. S.65-70.

10. Pavlychko S. Teoriia literatury. K.: Osnovy, 2002. 676 s.

11. Pershe kokhannia Shevchenka. / Zaitsev P. Romany Kulisha. Alina i Kostomarov. / Petrov V. Kharkiv: Ukraina, 1994. 320 s.

12. Yurchuk O. U tini imperii. Ukrainska literatura u svitli postkolonialnoi teorii. K.: Akademiia, 2013. 224 s.

УДК 821.161.2'06.09 - 3:37

Любов Царик

доц., к.філог.н. (м. Тернопіль)

DOI 10.25128/2617-3427 19.50.13

Школа у науковому і художньому дискурсі Бориса Грінченка

У статті актуалізуються педагогічні ідеї Бориса Грінченка, задекларовані у наукових статтях, що були опубліковані у галицьких часописах в 90-ті роки 19-го століття. Аналізуються твори малої прози письменника, присвячені школі. Автор наголошує, що в умовах сучасної школи, коли на перше місце виносяться очікувані результати навчально-пізнавальної діяльності учнів, зокрема ціннісні ставлення, які передбачено сформувати у результаті вивчення художнього твору. Навчання рідною мовою, роль книги, преси у формуванні світогляду людини, становище книгодрукування, подвижницька праця учителя — проблеми, які піднімалися і в науковій, і у художній спадщині письменника, надзвичайно актуальні сьогодні.

Ключові слова: школа, учитель, книга, дискурс, навчання, оповідання, поезія, стаття.

School in Boris Hrinchenko's scientific and artistic discourse

The article actualizes Boris Hrinchenko's pedagogical ideas declared in the scientific articles published in Halician scholarly papers editions in the 90s of the 19th century. The writer's small prose works about school are analyzed in the article. The author emphasizes on the teaching conditions of modern school; there are expected educational and cognitive outcomes of pupils' activities on the first place, in particular, the value attitudes, which are foreseen to be formed as a result of the literary